

KARVA DRAMATIČNA SNAGA
u ovom kriptnom planu Sergeja Ajzeštajna iz filma
Krstianka Potemkini

STEVAN LANJI

UMIRANJE JEDNOG IZRAZA

I RADJANJE NOVOG?...

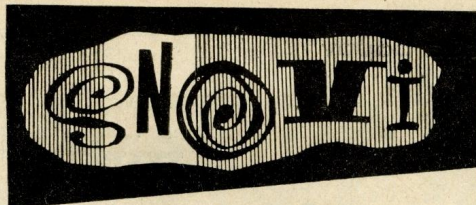
Od osam poznatih umetnosti samo jedna nema još svoju pisanu istoriju: — najmlađa među njima, film. Ali, ako se nekad neko bude rešio da sakupi i obradi istorijski materijal o ovoj za naše moderno doba toliko karakterističnoj umetničkoj grani, moraće bar jedno poglavlje posvetiti radu Dejvida Uorka Griffita. Jer ovaj tvrdoglavi Južnjak, novinar - glumac - reditelj bio je taj koji je od filma stvorio umetnost. On je bio taj, koji je preobratio celokupnu dotadašnju praksu u proizvodnji filmova i koji — ako ga posmatramo s današnje tačke gledišta — možda nije bio bog zna kako genijalan umetnik, ali je shvatio momenat, u kom su svi preduslovi bili sazreli da bi se rodila jedna nova umetnost i imao je smelosti da poradi na njenom oformljivanju.

U čemu je suština njegove zasluge?

Do tada film nije bio ništa drugo do prenošenje pozorišnih predstava na celuloidnu traku. Kamera je bila postavljena na jedno mesto, otprilike na isto ostojanje, kako bi gledalac iz prvih redova pozorišta posmatrao predstavu i nije se pomakla odande sve dotle, dok se scena nije završila. Prestava se izvodila među pozorišno farbanim, nereljevnim dekorom, glumci su bili šminkani naglašeno i uočljivo kao i na sceni a igrali su sa istom preteranom patetikom, kako su glumili u svojim kućama za one što sede čak gore na trećoj galeriji. Bilo je u ovakvim snimcima i ponegde namere da se ovekoveče velika ostvarenja velikih glumaca epohe, bilo je i komercijalnih motiva da se te predstave iz metropola pre-

nesu pomoću filmske trake u provinciju, samo nije bilo — filma u njima! Doduše, do Griffita niko nije ni pomišljao na to da bi film mogao postati i samostalna umetnost, već su u njemu gledali običnu tehničku novinu, koja može biti samo od prolazne komercijalne, koristi. Takvo su mišljenje imali i njegovi izumitelji, braća Limije, tako su ga shvatili i njegovi stvaraoci izuzev možda Žorža Meliasa, koji je pokušavao da u svoje filmove unese i nečeg od umetnosti, samo nije umeo, nije video puta kako to valja uraditi.

I u tome i jeste glavna genijalnost Griffita, što je ne samo osetio da se onako kako se radilo, dalje ne može, nego je umeo i otkriti puteve daljeg razvoja. I pokrenuo je kameru s mesta. Uveo je snimanje po „kadrovim“,

JULIJAN PŠIBOŠ (1901)

GORE

I
Grad kao kamen bacio sam iza sebe
i dok nije pao—
Osluškujem.

Svet
tek što je začutao—gorom.

II
Bura se izliva zemljom u nebo.

Horizont
nad glavom sve više se kovitla,
sve teže.

Glavu pokrećem obručke.

Kao da je čelo zemlje na mene palo.

TEBI O MENI

Zagledan da bih samim trepavicama
pomeo sneg sa tvoje staze
lovim u ushit tvoj pokret — i gubim;

Korakom tako poletno lakim
kao da vodiš pticu po zraku
išla si predamnom, pred sobom, pred svima!
Podignuta ispod nogu od vrabaca
tvoja senka se zazelenela u žbunju,
sinula u sitnom lišću.

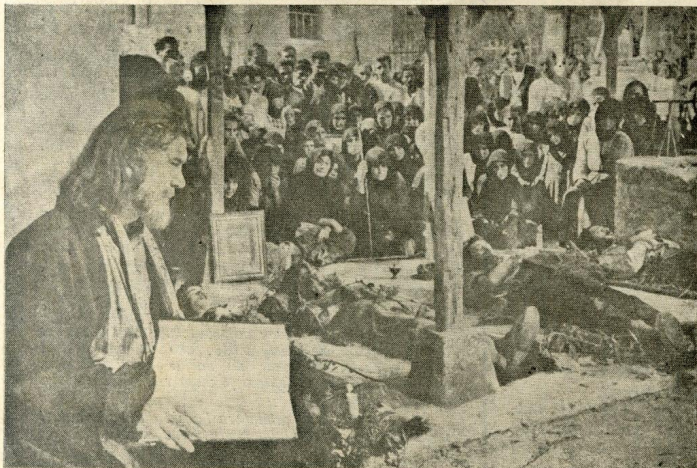
I nestala si u svojoj pesmi. Začutali smo.

Ali otada zastašao kad pitam
o sebi
od biljke do reči
svaki pupoljak se izražava cvetno;
svet procveta naglije, ogromnije
u svemir.

(Višnjeva grana
povila se do cveća od lišća
veštije
no što bi se veverica domislila)

RASTUŽEN TRAGEDIJOM SVOJIH LJUDI

pop Fotis razmišlja o osnovnom etičkom principu svog života: podati se nasilju ili istrajati na liniji borbe za humane odnose među ljudima. Taj njegov unutrašnji vihor reditelj Žil Dasen prikazuje u filmu izvedeci aktera u prvi plan slike.

tj. snimao je svaku scenu time postigao ne samo se. Tražio je uglove logički redosled zbivanja snimanja, jer je shvatio da nego je i ostvario izvesni i time izražava nešto, shvatio je da kompozicijom radnje.

To je za nas, današnje filmske gledaoce, već sasvim prirodna pojava. I pomerajući svoju kameru otkrio je osim velikog, opšteg plana, srednji pa i mi možda i nećemo nikad krupni plan i time se odjednom stvorio u srcu zbivanja, u najintimnijoj intimnosti preživljavanja svojih junaka! I uveo je montažu. Sekao je dotad neprikosnovenu traku, lepio je jednu scenu na drugu i gledala jedan Griffitov film

JULIJAN TUVIM (1894-1953)

PESMA O GLAVI I MESECU

*Naspram meseca stoji moj dom,
U prozoru okrugla glava
Oknom ravno presečena.*

*On se po nebu valja,
Prevrću se oči,
Balje riblje tupo.*

*Ah, glavo nasmešena,
Kako izgledaš glupo,
Kotrljaš se otsečena.*

*Naspram meseca je moj dom,
Srebrnu ženu zovem i budim:
„Gledaj, idem po zidovima ka drveću,
Drži me da se ne valjam, da se ne izgubim,
Ja očima moram za njim, evo
Ginem, odvlači me ta glupa poplava!“
Srebrna žena nesrećna u plač,
Moje kotrljanje po sobama gleda.*

*Naspram meseca je moj dom,
Oplovio sam svetli prostor sobe
I vratio se na prozor
I sivo svetlo me ovi,
Nada mnog plače udovica bleđa,
Ja iza stakla okrugloga gledam.*

*Kao nakaza, kao gnom:
Glava plovi po prozračnome stolu.*

*Ne sedajte kraj prozora, čuvajte glavu svoju
Kad naspram meseca imate dom!*

LIKER

*Na plavoj neba osnovici
U zelenkastoj izmaglici* Meseć.

*Sneg blista. Čuješ, neko stupa.
Gleda kroz okna zamrznuta* Meseć.

*Još jednu čašicu! Vidim joj dno
I razmišljam: „No — no — no!
Meseć?!“*

Sa poljskog preveo
Petar VUJIČIĆ

i jecala zbog toga „što su sirotaj glumici otkekli glavu i tako je prikazivali“... A to je bio običan krupni plan. Samo što ona, tada to nije shvatila, jer je navikla da glumce svo vreme — kao i u pozorištu — gleda u čitavoj njihovoj „životnoj veličini“...

Jasno je da su ove novotarije D. U. Griffitha nailazile na otpor, kao i sva ostala genijalna otkrića u istoriji ljudskog napretka. Ali Griffith je jasno osećao da je na pravom putu i da ga nikakva ismevanja i podmetanja ne smeju od-

vratiti od onog što je započeo. Zahvaljujući njegovoj genijalnosti i upornosti, svet je za poslednjih četrdeset godina bio svedok rapidnog razvitku jedne umetnosti koja je rodjena u utrobi ovog našeg tehnificiranog doba, umetnosti koja najadekvatnije i izražava to doba, koja tom dobu najviše i „leži“... Otkrivena su i dalje razvijana suštinski svojstvena izražajna sredstva ove nove umetnosti, stvoren je samostalan jezik filma, posebno u estetika i dramaturgija. Film se za ove četiri de-

cenije potpuno afirmisao kao posebna umetnost i izgradio se u to.

Medju mnogobrojnim filmu svojstvenim izražajnim sredstvima jednu od najvažnijih uloga igrao je za sve ovo vreme tzv. krupni plan, tj. slika glave glumca u trenucima najtanijih psihičkih doživljavanja. Služeći kao akcenat, kao poeta i najefikasniji izraz u osećljivim obrtima dramske radnje, krupni plan je kao estetska jedinica sve do nedavna bio ljubomorno čuvani i negovani izraz filmske umetnosti. Da, rekli smo do nedavna, tj. do radjanja i pune afirmacije Sinemaskop-sistema.

U svoje vreme tvrdoglavi ljudi (a medju njima i takva lubanja kao što je bio Griffith) potcenjivački su se izražavali o uvodjenju zvuka u film. Smatrali su ga prolaznom tehničkom atrakcijom. Isto je bilo i sa bojom i sa svim drugim, suštinskim novostima. Tako je primljen i Sinemaskop. Čak su neki tvrdili da je do njegovog uvodjenja došlo zbog straha od televizije, kao „poslednja slamka davljenika“ u očajničkoj borbi za opstanak. Ima u tome delić istine, jer je široko platno nešto što televizija bar do sad nije u stanju da pruži svojim gledaocima. Ali je uvodjenje širokog platna nužno zahtevalo i stvaranje stereofoničnog, plastičnog zvuka i te dve komponente rodile su mogućnosti za stvaranje i izgradjivanje jednog suštinski potpuno novog i savršenijeg izražajnog sredstva. Danas se u Sinemaskopu ne vrši samo komponovanje optičke, nego i zvučne slike! Zvuk je tek danas postao zaista celovit izraz. Ali, široko platno je prouzrokovalo

još jednu novost: — ono je istisnulo ili bar istiskuje krupni plan, za koji se smatralo da je klasično i nezamenljivo izražajno sredstvo ove umetnosti. Možda će se neko me ova konstatacija učiniti preteranom ili preuranjenom. Pa ipak, tvrdim da je to tako: — proces je u toku. A zar je moguće da nestane onog elementa, koji je od nekadašnjeg tehničkog kurioziteta stvorio umetnost i koji je u tolikoj meri suštinski pripadao toj umetnosti kao dišanje pojmu života?!

Izgleda, da je tako.

Autori, navikli na stare oblike, još i danas pokušavaju da primene i prokrijućare ovaj izraz i u radu na širokom platnu, ali on tu više nema ono dejstvo pa stoga ni onu funkciju, kakvu je imao na platnu klasičnih razmera. Šta više, krupni plan na Cinemaskope - platnu stvar utisak dekomponovanosti slike, deluje beskrvno i uopšte nema više snagu poente. Šta da se radi? Da se pošto - potop spasava nešto, što je preživelo, držeći se sve neubedljivije teorije o prolaznosti širokog platna ili razmisli o novim izrazima, koji će u novoj tehnici delovati istom snagom?

Ovo pitanje postalo je danas vrlo seriozan estetski problem.

Ima autora, koji već traže i nastoje da pronadju rešenje. Dosad su se uglavnom, izgradila dva pravca. Jedan potpuno negira potrebu za bilo kakvom zamenom i koristeći prednosti zvučne i likovne kompozicije Sinemaskopa, nastoji da unutar ovih mogućnosti reši sve probleme uobičajavanja. Drugi pak zamenjuju klasični krupni plan

izvlačenjem poentirane ličnosti u prvi plan slike, dajući pritom — ustvari — njegov krupni plan ali povezajući ga i sa zbivanjima koja izazivaju unutrašnje vihore u njemu.

Danas bi zaista bilo veoma pretenciozno upuštati se u proricanja koja će od ovih struja pobediti, odnosno u kojem od ovih rešenja leži nov izraz. Utoliko pre, što će se možda uz ove pravce pojaviti još i drugi. A može biti i to, da će čitav ovaj kompleks potpuno nestati s nestankom krupnog plana. No, sigurno je jedno: da krupni plan nestaje. Nestaje kao izraz jedne ipak naglašeno individualističke epohe, ukoljoj je sudbina jedinice manje-više tretirana kao problem odvojen od sredine, okolnosti i vremena. Izvlačenje glavnog aktera, kroz čiju sudbinu se raspreda jedan humani problem u (NASTAVAK NA II. STRANI)

DETALJ IZ FILMA „KRSTARICA POTEMKIN“

STEVAN LANJCI

UMIRANJE JEDNOG IZRAZA I RADJANJE NOVOG?...

Polja

MESÉČNIK ZA KULTURU I UMETNOST / GODINA III 1987
BROJ 4 10 (25-27) / UREDJUIU:
FLORIKA ŠTEFAN (OG. UR.)
DEJAN I BOGDANKA POZ-
NANOVIC, IVAN HOROVIC,
DRAŠKO REDJEP. ESTETSKO
- TEHNIČKA OPREMA: IVAN
HOROVIC, VINJETE: BOG-
DANKA POZANOVIC, LIST
IZDAJE „PROGRES“, NOVI
SAD, MAKSIMA GORKOG
BR. 20 TEK RAČUN KOD NA-
RODNE BANKE 300-T-514.
BROJ TELEFONA 35-59
SLOG I ŠTAMPA: ŠTAMPA-
RIJA „ZVEZDA“, VRBAS
REDAKCIJA I ADMINISTRACIJA: NOVI SAD,
MAKSIMA GORKOG BROJ 20
CENA PRIMERKU 20.— DIN.
GOD. PRETPLATA 300.— DIN.

bljuje, što nije znao na koja tri ljubavnika Gutman misli. Ako Mileva, — misli je — ima samo tri ljubavnika, propao sam, jer Gutman, i „pola sela.“ znaju i za mene. — A ako Mileva, uvek ovako lukava i čak mila — s olakšanjem je pomišljao — ima četiri ljubavnika, a ja da sam taj četvrti za koga ne znam, onda je sve u redu.

Mileva se osećala to jutro golisavom, jer je najzad shvatila da će najzad morati da napusti mehaničara, taj nije izdržao, svima je ispričao, videla je. Znala je da svi u detalje poznaju njene večeri kraj mlina. „Zaista je to sve bljutavo, ti seljaci“, rekla je sebi i ružno se nasmejala, osećajući kako joj umor krivi lice i ništi draži. Zato se napudrala i izvukla obrve, u čemu je preterala, tako da joj je vetar po licu razmazivao mast. Zato je u razredu izgrdila decu, nemotivisano.

Samo je Snežana, u ponedeljak, čilo čitala pesme pred razredom, skoro pevajući, vajajući svoj čisti, čelično vitki sopran u kome je na čvornim rapavim tačkama, gde se kidao, zvonila usplahirena i nesumnjivo historična duša. Radost konačne odluke, kraj sumnji, blizina audicije u operi, sve ju je to stižalo i nalilo misrimis neslućenih daljina. U subotu je poslala ponudu operi, a danas je posle časova otrčala kući, čekajući pismo. Kad ga ne bi, sledi se i otrča na poštu. „Jel stiglo pismo za mene?“ Upita brzo i cvrkutavo. „Što ga niste odmah poslali?“ Reče s protestom. Poštarka Dafina, krupna i smešljiva, smrče se i reče, „Nema nikakvog pisma. A kad stigne, poslaćemo. Šta vi mislite.“ „Ali, čudim se što nije stiglo“ reče Snežana strašljivo, povlačeći se. „Znate“, poveri se tiho, očekujući radost u Dafine „opera treba da mi javi kad je audicija.“ „Jelte“ reče Dafina hladno i ne nalazeći drugih reči.

Tri nedelje iz dana u dan, Snežana je išla na poštu, tražeći pismo. Ali, Dafina joj isprva gradeći se ravnodušna, a zatim drsko i cinično, odvrtače da nikakvog pisma nema. „Neće ga ni biti.“ Reče joj smešći se. U gradu se već znalo, Dafina nije bila uzdržana na

rečima, da nastavnica srpskog ide svaki dan na poštu čekajući poziv iz opere. „Kad ćemo u operu“ — sreću su je sa ironičnim pozdravom. „Jel pevate u sultobu preko radija?“ pitala ju je Živana. „Pošalji mi najlonsku bluznu iz inostranstva“ molila ju je Mileva, a zatim joj govorila: „No, no, znam ja vas glumice, sve ste vi neke seka-daše. Priznajš kim se hvataš.“ Snežana se vredjerala, ali nije nalazila snage da se odupre svojoj potrebi za traženjem pisma. Gutman joj je saopštio u upraviteljevom prisustvu, da sumnja u uspeh njene ponude. „Zaboravili su oni na vas, Snežana.“ „Ali, ja ću prvo na audiciju, moraju me čuti, ne mogu oni tako da odbace čoveka. Ima valjda čovek neka prava u ovoj zemlji.“ Upravitelj je čulio uši: „Molim vas, samo bez političkih aluzija. Ta vaša buba nema veze sa našom kulturom. Stidite se.“ „Neću da se stidim“ odvratila je ljuto, a vi ako mislite da ćete doći do automobila nemojte na meni da pravite političku karijeru.“ „Hoćete li vi da kažete da vas ja gušim?“ začudjeno će upravitelj. „Ne gušite me, samo me vredjate.“ „Slušajte“, odbrusi upravitelj zlo, „ceo svet vam se smeje. Zar ne vidite?“ „Nek se smeju. Najsladje se smeje ko se poslednji smeje. Ja znam da pevam i svesna sam svoje snage.“ Posle toga, Snežana izjuri iz zbornice, ode u razred, plačući. Suze su je gušile, sabrala se pred razredom, ohrabрила se i ušla među male maturante. Podkraj časa, čuli su je kako peva, boreći se sa mutavom akustikom učionice, ne dostižući prave visine, no opet hvatajući ciktave tonove, dršćući glasom, jecajući, puzeći po hodnicima i dirajući ih sve neprijatnom jezom. Upravitelj pojuri hodnikom ka osmom a, iz nekih učionica izadjoše profesori i svi se zajedno uputiše bolesnom glasu uznemireni i s osećanjem da je srušeno neko staklo školskih pravila, izlažući ih sve vetru s pustare.

Kad su ušli u razred, Snežanu su zatekli kraj prozora, okrenutu trgu, zabacene glave i upućenu stazom pomamnog i sve življenja gradjenja triumfalne melodije. Glas joj je gubio

prozračnost i rapavio, debeljući kao uže, i šibajući ih po ušima, skoro bestidno od robusnosti.

Uhvatili su je za ruke, upravitelj i služitelj, otimala se, i vikala, pa opet, tako stisnuta u njihove ruke, nastavljala da peva. I u hodniku je izvijala, a onda učuta, osećajući stisak dvojice ljudi. U zbornici su je nudili vodom, ali je odbila da pije. Tada su je polili po haljini, sašaptavajući se zlo i s tamnim namerama. Skočila je i odjurila pošti, spotičući se o plavo kameenje trga. „Daj mi pismo,“ reče Dafini uvredjeno. „Nema pisma, gospodjice“ reče Dafina. „Sakrila si ga.“ „Ni sam.“ „Krivo ti što idem u operu“ reče Snežana pružajući ruke ka poštarki. „Treba mi tvoje pismo, guzici sa njim da obrišem“ zainati se Dafina „Zato sam ga i uzela.“ „Daj pismo, uzela si ga, uzela.“ „Nedam.“ „Znala sam, ja to“ reče skoro šapatom Snežana „još kad sam sedmog jula pevala u šumici, ti si počela da mi otepevaš.“ „Zato što pevam bolje. Čudna mi čuda, frajlice“ nasmeši se Dafina. „Daj pismo, uobrazena budalo“ promumla učiteljica srpskog, i rukom dohvati kroz šalter od žutih dasaka poštarku za kosu. Poštarka se odmače, uhvati je za ruku, i onako uglavljenu u šalter stade da je udara upijačem po glavi. Na tu ciku upadnu u poštu milicioner, predsednik opštine, sekretar partiske organizacije i upravitelj. Snežanu su uhvatili i kroz dva dana je poslali u Kovin. Tamo su joj dali elektroškove, pod strujom se, ne znajući za sebe, grčila, stresajući se kao sopranska melodija koja iščezava prema nebu ravnice.

Progovorila je razborito, pustili su je, došla je u Novi Sad. Hoda ulicom, a juče, u nedelju posle podne, stajala je uz električni stub kod robne kuće nepomično od tri do devet uveče. Svet je prolazio oko nje ne primećujući je. Čekala je da dodje poštar. Ona zna da će poštar doći, samo se u dnu duše boji da se u napori u bolnici rastrojili do te mere da neće moći da savlada vrhunce muzičkih sfera, na audiciji.

Inače, u njenom malom gradu se priča da je još četrdeset pete, čim je došla za nastavnicu, odmah primećeno da će kad tad njena šizofrenija izbiti na videlo — nije poznala muškarca; izbegavala ih je, čak je i upravitelja odbila, iako je bila jedra, još nije bila onako sparušena i potamnelog i crvenog lica. Sekretar partiske organizacije, mršav i crvenog lica, govorio je da je ona homoseksualka, a kad se od pedesetdruge saznalo malo više za psihologiju, da je ili homoseksualka ili šizofreničarka, što mu se na kraju krajeva, po svojoj amoralnosti, isto vata.

OBIČNOST UZIMANJA

Uzmi ovu dunju sa ormana posutog paperjem gorke prašine. Soba se navikla na ta uzimanja. Ostivićeš otisak drhtavih prstiju. I to će biti jedini znak tvoje ljutnje. Po podu, a pod je iskeženo siv, jure gladni mravi. Obavezno se oprosti sa drvenim satom. Vreme je u njemu zaustavljeno ali se vetar još igra njegovim lakim rukama. Te ruke dobijaju boju mladog bakra. Ne zaboravi, a umeš i to, da su ti oči postale bolesne od prve zore. Ona slika tvog ubljenog oca na zidu isisala je svu vlagu tog zida bez senke. Plakao bi možda, jer noć njegove smrti izvešala je crne krpe u granju ispred prozora. Svedjno. Uzmi seme prašine, i ovu dunju uzmi, i kada odeš vrata neće zaskripati.

Radimir RAJKOVIĆ

danilo knežević

poezija trajanja

(NASTAVAK SA 9. STRANE) potsjetiti na ambijetalnu svrebrojnijeg jata novih oskudnost mladih pjesnika. cvrkutanja?

To su pitanja koja bri-de sadržajnom jedrinom svih nas. Nas sadašnjih i nas budućih. To su male zagonetke — velikih dana. To smo mi, dvolično građevni da bi opstali na flu iz koga izrastamo. To je poezija odgovora.

Danas, kada smo čvrsto opkorali kosturnu baštinu jugoslovenskog ljubav ljubavlju. Krćmiti podneblja, i kada stasamo svoje voljenje neštedno, sopstvenom odlučnošću, ne poput sunca. možemo, a da ne budemo — A kome, i da li je ponudjeni pitanjam: Koliko to zakon čovjeka? sebe odražavamo i koliko — Kome reći najtop istinski na poetskom planu liju riječ? krazivanja pulsa jednog vremena?

Često se uznosi mogućnošću, koja dozvoljava mladim ljudima da prave izlete u poetske predjele naslućenog, znatiželjnog, po snazi olujnog i tako dalje. Ovdje baš želim spustiti akcenat, na one koji uživaju društveni opust mladosti, i traže (ili su slučajno dobili) autoritativno pravo pjesnika.

Htjeli ili ne, ali se sve više nameće kao nužnost odgovora — pitanje ref- i traženje tudjeg pored leksnih inspiracija onoga svog neotkrivenog naljiča. što nam donose naši knji- A prava poezija je dubin- ževni listovi i časopisi, u sko trajanje pjesnikova formi pjesmica i pjesama. lijepog stiha. Prava poezija Svakako, ne praveći pojed- je eho, nastanjen u dodi- nostavljenje želim se og- rima dveju uvijek novih raditi i neisticanjem prava generacija. Prava poezija autorskih sloboda, i samo, — to je trajanje.

umiranje jednog izraza

i radjanje novog ?...

(NASTAVAK SA 9. STRANE)

prvi plan slike, zadržavajući ga u vatri zbivanja, već je simptom novih i filozofskih i estetskih težnji. Rastapanje jedinke potpuno u sliku također može biti jedno rešenje u ovom smislu, stim što će se način poentiranja tražiti u kompoziciji slike, primeni boja ili zvukova.

Nije važno. Važna je činjenica da i ovim naoko sitnim estetskim problemom film postaje izraz tendencije podruštvljavanja i opšte povezanosti svega ljudskog u današnjem svetu, postaje iz dana u dan sve više i zaista suštinski najadekvatniji izraz ovih naših dana...

Stevan LANJII